

Onderzoekend vermogen zichtbaar maken met scenario's

Onderwijsprofessionals werken in een context die voortdurend verandert. Nieuwe technologieën, verschuivende beroepspraktijken en maatschappelijke vraagstukken volgen elkaar in hoog tempo op. Als docent in het (hoger) beroepsonderwijs leid je studenten op voor een werkveld dat morgen alweer anders kan zijn dan vandaag. Hoe bereid je hen daar goed op voor én hoe blijf je zelf meebewegen? Dat vraagt om meer dan alleen vakkennis of didactische vaardigheden. Het vraagt om onderzoekend vermogen: herkennen wat je niet weet, deze ontbrekende kennis met passende grondigheid ontwikkelen en vervolgens bruikbaar maken voor de eigen onderwijspraktijk. Tegelijkertijd is onderzoekend vermogen een lastig te vangen competentie. We weten dat het belangrijk is, maar hoe herken je het in de praktijk? En hoe maak je het zichtbaar en bespreekbaar, zonder het te reduceren tot een afvinklijst? In een samenwerking tussen Hogeschool Utrecht, SintLucas en Curio ontwikkelden we een scenario-instrument gebaseerd op authentieke momenten van 'niet-weten' in de onderwijspraktijk. In dit artikel laten we zien hoe deze aanpak helpt om onderzoekend vermogen tastbaar te maken.

BELINDA OMMERING, ANKE CEELLEN-MEEVISSSEN, JILL ENGELEN, SANNE VAN DEN HOUT-KEETELS

ONDERZOEKEND VERMOGEN IN DE DAGELIJKSE PRAKTIJK

Onderzoekend vermogen wordt nog vaak versmald tot het uitvoeren van onderzoek, terwijl het veel meer omvat in dagelijkse beroepsprocessen (Ommering & Munneke, 2025; Van der Want et al., 2025). Het gaat namelijk om het vermogen om in professionele situaties vast te stellen waar handlingskennis ontbreekt en deze kennis met passende grondigheid te creëren en toe te passen in de eigen praktijk (Munneke, 2024a). Dat betekent dat onderzoekend vermogen zich juist manifesteert in alledaagse praktijk-situaties. Denk aan een docent die merkt dat studenten afhaken tijdens een les en zich afvraagt hoe dat komt. Of een team dat een curriculum wil vernieuwen, maar niet weet welke aanpak het beste past. Dit zijn momenten waarin geen standaardoplossing voorhanden is en waarin 'niet-weten' centraal staat. Juist daar

begint onderzoekend vermogen: bij het herkennen van dat niet-weten en het vermogen om daar op een onderzoekende manier mee om te gaan. Het gaat om vragen stellen, perspectieven verkennen, informatie verzamelen, afwegen en handelen – en dat alles in nauwe samenhang met de specifieke context.

In een dynamische onderwijscontext is onderzoekend vermogen essentieel voor wendbaarheid. Docenten die onderzoekend vermogen inzetten, zijn beter in staat om hun handelen af te stemmen op veranderende omstandigheden en behoeften van studenten (Ommering et al., 2023). Daarmee dragen zij bij aan toekomstbestendig (hoger) beroepsonderwijs. Het belang van onderzoekend vermogen laat zich daarbij op drie manieren zien (Ommering et al., 2023). Allereerst ondersteunt het de professionele ontwikkeling van docenten zelf:

het helpt hen om te reflecteren op hun handelen, vragen te stellen en zich continu verder te ontwikkelen. Daarnaast speelt het een cruciale rol in het (door)ontwikkelen van onderwijs. Door onderzoekend vermogen

ONDERZOEKEND
VERMOGEN MANIFES-
TEERT ZICH JUIST
IN ALLEDAAGSE
PRAKTIJKSITUATIES

in te zetten, kunnen docenten hun onderwijs onderbouwen, verbeteren en afstemmen op een veranderende praktijk. Tot slot is onderzoekend vermogen essentieel in het opleiden van studenten. Studenten worden immers opgeleid tot professionals die in hun

Veranderingsmanagement & Organisatie

Didactiek

Motivatie & Maatschappij

Samenwerking & Ontwerp

Pedagogiek

Begeleidingsvraagstuk

Weerstand bij vernieuwing

De rem op verandering

Als projectleider voor een curriculumvernieuwing stel ik op grote weerstand bij een groep ervaren collega's. Vanaf het werkeld wa vernieuwing van de opleiding, waarbij de inhoud be in de sector. Een aantal docenten biedt echter gro de noodzaak van de curriculumvernieuwing niet v ala achter deze vernieuwing en ik word enthousi enthousiasme wordt getemperd door deze negat

Onbekend met AI

Ik besef dat AI niet meer weg te denken is in het wereld waarvoor wij opleiden, en ik wil mijn studenten kritisch leren omgaan met AI. Echter, ik merk dat ik mezelf totaal niet competent voel op dit gebied; ik weet nauwelijks wat de mogelijkheden en risico's zijn. Als ik zelf de weg niet weet, hoe kan ik hen dan de juiste kaders en ethische grenzen meegeven? Hoe ga ik hiermee om?

Gebrekkige opkomst

De lege zaal

De opkomst bij mijn vak is de laatste weken drastis van de weinige aanwezige studenten vraag naar di wide eigenlijk ook niet komen, omdat ik bang was opmerking blijft hangen. Ik voel me even klem en g gedrag kan ombuigen naar betrokkenheid. Hoe g

Expertise en tijd

Kwaliteit onder druk

Ik ben gevraagd een vak te geven dat buiten mijn directe expertisegebied ligt en besluit het materiaal zelf te ontwikkelen. Al snel merk ik dat dit veel meer tijd kost dan gedacht; de voorbereiding schuift steeds verder de avonden in. Ik wil het heel maken op basis van wat morgen ad hoc in te zetten is in plaats van wat didactisch het meest verantwoord is. Ik weet niet hoe ik grip houd op kwaliteit als ik zelf nog zoekend ben en bijna geen tijd heb om stil te staan bij die zoektocht. Hoe ga ik hiermee om?

toekomstige beroep met complexe vraagstukken worden geconfronteerd, waarmee zij op een onderzoekende manier moeten omgaan. Daarmee speelt onderzoekend vermogen ook een rol op meerdere niveaus: individueel, in teams en op organisatieniveau. Complexe vraagstukken vragen om gezamenlijke kennisontwikkeling en betekenisgeving. In die zin is onderzoekend vermogen gelijk aan wat internationaal *epistemic agency* wordt genoemd: het vermogen om actief

kennis te creëren en te gebruiken in professionele contexten (Heikkilä et al., 2023).

LASTIG TE VANGEN IN LIJSTJES

Hoewel het belang van onderzoekend vermogen steeds breder wordt gezien, blijkt het in de praktijk nog altijd lastig om het concreet te maken. Bij instrumenten wordt al snel gedacht aan vragenlijsten

of rubrics, maar daarmee versmal je veelal richting expliciete kennis of vaardigheden en wordt slechts een deel van het verhaal zichtbaar. Onderzoekend vermogen omvat ook impliciete processen: aannames, afwegingen en professionele oordeelsvorming. Deze laten zich moeilijk vangen in gestandaardiseerde formats. Daar komt bij dat dergelijke instrumenten een sterk beroep doen op het reflectief vermogen van respondenten en gevoelig zijn voor sociaal-wenselijke antwoorden, waardoor opnieuw een beperkter beeld ontstaat. Ze bieden doorgaans minder ondersteuning om reflectie daadwerkelijk te verdiepen dan meer gesitueerde en dialogische benaderingen. Daarnaast is onderzoekend vermogen sterk contextgebonden: wat in de ene situatie passend is, kan in een andere situatie juist minder effectief zijn (Munneke, 2024b). Het risico van generieke instrumenten is »

dan ook dat ze een versimpeld beeld geven. Ze abstraheren van de context en doen onvoldoende recht aan de complexiteit van professioneel handelen. Als we onderzoekend vermogen echt willen begrijpen en ontwikkelen, hebben we andere manieren nodig om het zichtbaar te maken.

SCENARIO'S ALS STARTPUNT

Om recht te doen aan deze complexiteit, hebben we gekozen voor een scenario-gebaseerde benadering. Scenario's beschrijven herkenbare praktijksituaties waarin docenten geconfronteerd worden met momenten van 'niet-weten'. Ze zijn gebaseerd op echte ervaringen uit de praktijk en nodigen uit tot reflectie en dialoog. De basis voor deze scenario's ligt in interviews met docenten uit middelbaar- en hoger

beroepsonderwijs. We vroegen hen naar zogenoemde 'bumpy moments': momenten van niet-weten en handelingsverlegenheid die zich vaak uitten in situaties waarin het niet vanzelf liep. Deze momenten bleken rijk aan inzichten in hoe onderzoekend vermogen in de praktijk vorm krijgt. De opgehaalde voorbeelden zijn vervolgens uitgewerkt tot scenario's en geclusterd in een aantal overkoepelende thema's: pedagogiek (bijv. begeleidingsvraagstukken, professioneel handelen), didactiek (bijv. onderwijs met AI, zelfregulerend leren), toetsing (bijv. toetsontwerp), verandermanagement & organisatie (bijv. omgaan met weerstand, onderbouwing van innovatie), samenwerking & ontwerp (bijv. samenwerken in teams, ontwerpen zonder duidelijke kaders), motivatie

& maatschappij (bijv. betrokkenheid van studenten, culturele sensitiviteit). Samen vormen deze scenario's een scenariorepertoire waar docenten en teams uit kunnen putten, waarbij de situaties ondanks verschillen tussen mbo- en hbo-contexten toch sterk herkenbaar blijken over onderwijspraktijken heen. De scenario's

ONDERZOEKEND
VERMOGEN IS
ESSENTIEEL VOOR
WENDBAARHEID

beschrijven een moment van niet-weten en eindigen met de vraag aan docenten of docententeams hoe ze hiermee om kunnen gaan.

Wat de scenario's krachtig maakt, is dat ze aansluiten bij de dagelijkse praktijk van docenten. Ze roepen herkenning op en maken het makkelijker om het gesprek te voeren over complexe situaties. Om het nadenken en gesprek hierover op gang te brengen, gaat elk scenario gepaard met de volgende zes reflectievragen:

- Welke vragen roept dit op?
- Welke verschillende handelingsmogelijkheden zie je?
- Wat maakt dat je één optie verkies boven een andere en wat doe je nu om tot handelen te komen?
- Hoe spelen je eerdere ervaringen en overtuigingen een rol in de keuzes die je hier zou maken?
- Wat kan jouw beslissing opleveren voor de praktijksituatie en hoe maak je de kennis bruikbaar voor en mét anderen binnen jouw specifieke context?
- Welke informatie of perspectieven zou je nog willen onderzoeken om een beter onderbouwde keuze te maken?

VOORBEELDSENARIO 1

Vrijheid zonder verdwalen? Ik zoek met mijn team naar de juiste balans tussen studenten ruimte geven en kaders bieden. Ik zie dat sommige studenten opbloeien bij open opdrachten, maar anderen raken zonder duidelijke sturing of doelen volledig de draad kwijt. Ik wil hen serieus nemen in hun autonomie en leerproces, maar ik wil ook voorkomen dat de geboden ruimte leidt tot stilstand of enorme frustratie. Ik vraag me af wat de juiste balans is tussen sturing bieden en autonomie stimuleren binnen mijn eigen onderwijspraktijk. Hoe kan ik hiermee omgaan?

VOORBEELDSENARIO 2

Tussen leren en laten genereren Ik begin signalen te krijgen dat studenten steeds meer AI-tools gebruiken bij het maken van opdrachten: een verslag met opvallend vlekkeloze zinnen en reflecties die weinig persoonlijk lijken. Toen ik enkele studenten vroeg naar hun werkwijze, gaven sommigen toe dat ze AI hadden gebruikt om teksten te genereren of structuur aan te brengen. Een student zei bijvoorbeeld: 'Waarom zou ik het níét gebruiken, als ik er beter werk mee kan inleveren?' Ik merk dat ik zelf nog zoekende ben: wanneer is AI-gebruik helpend, en wanneer ondermijnt dit het leerproces? Ik realiseer me dat dit geen tijdelijke trend is, iets waar ik echt wat mee moet. Ik wil niet zomaar verbieden wat de wereld om hen heen juist omarmt, maar ik weet ook niet goed hoe ik hun leerproces nog kan beoordelen. Hoe kan ik hier mee omgaan?

Deze vragen helpen om niet alleen het handelen, maar ook de onderliggende denkprocessen expliciet te maken.

WAT SCENARIO'S ZICHTBAAR MAKEN

Het werken met scenario's maakt verschillende aspecten van onderzoekend vermogen zichtbaar die anders vaak onzichtbaar blijven of waar minder nadruk op ligt:

1. Contextualiteit

Onderzoekend vermogen blijkt sterk afhankelijk van de situatie. Wat 'goed handelen' is, verschilt per context. Afwegen wat in de betreffende context de juiste manier van handelen is, hoort ook bij onderzoekend vermogen. Scenario's maken deze variatie zichtbaar en bespreekbaar. Het geeft docenten of docententeams de kans om inzichtelijk te maken wat binnen hun context belangrijk is.

2. Implicietere processen

Door in gesprek te gaan over scenario's, worden onderliggende aannames, overwegingen en twijfels expli-

ciet. Dit geeft inzicht in *hoe* docenten tot hun handelen komen.

3. Samenhang

Onderzoekend vermogen is geen optelsom van losse elementen, maar een geïntegreerd geheel van kennis, vaardigheden en houdingsaspecten die in samenhang worden ingezet om in complexe praktijksituaties om te gaan met wat je wel en niet weet. Scenario's laten deze samenhang zien.

4. Diversiteit in perspectieven

Binnen teams blijken verschillen in interpretatie en aanpak te kunnen verschillen. Het gesprek hierover helpt om deze verschillen als kracht te zien, om van elkaar te leren en gezamenlijk betekenis te geven.

Scenario's zijn niet alleen een reflectietool voor individuen, maar ook een krachtig middel voor teamleren. Door samen scenario's te bespreken, ontstaat ruimte voor dialoog over professioneel handelen. Dit sluit aan bij het idee dat kennisontwikkeling een sociaal proces is: nieuwe inzichten ontstaan

in interactie, door het delen en bevragen van ervaringen (Van den Boom-Muilenburg & Ommering, 2025). Scenario's fungeren hierbij als gemeenschappelijk referentiepunt. In de praktijk zien we dat teams via scenario's toewerken naar een gedeelde 'way of working'. Niet in de vorm van vaste regels, maar als gezamenlijke

SCENARIO'S BESCHRIJVEN HERKENBARE PRAKTIJK- SITUATIES

oriëntaties en principes voor handelen. Hoe gaan wij om met onzekerheid? Wat vinden wij belangrijk in ons onderwijs? En hoe maken wij keuzes?

Het scenario-instrument is ontwikkeld als een laagdrempelige tool die op verschillende manieren ingezet kan worden: van individuele reflectie op eigen handelen, tot het vergelijken van perspectieven en gespreksstarter voor professionalisering. De kracht zit »

in de eenvoud: een herkenbaar scenario en een aantal gerichte vragen zijn vaak voldoende om een rijk gesprek op gang te brengen.

GEEN AFVINKLIJST, MAAR EEN UITNODIGING

Belangrijk is dat de scenario's niet bedoeld zijn om onderzoekend ver-

HET SCENARIO- INSTRUMENT IS ONTWIKKELD ALS EEN LAAGDREMPELIGE TOOL

mogen te meten in de klassieke zin. Ze geven geen score en bieden geen eenduidige 'goede' antwoorden. In plaats daarvan zijn ze een uitnodiging tot gesprek, reflectie en gezamenlijke ontwikkeling. Dat past bij de aard van onderzoekend vermogen: contextgebonden, situationeel en verweven met professioneel handelen. Juist door ruimte te laten voor interpretatie, doen scenario's recht aan deze complexiteit.

TOT SLOT: SAMEN LEREN VAN NIET-WETEN

Onderzoekend vermogen is essentieel voor toekomstbestendig (hoger)

beroepsonderwijs en een leven lang ontwikkelen. Maar om het te kunnen versterken, moeten we het eerst zichtbaar en bespreekbaar maken. Scenario's bieden hiervoor een krachtig en toegankelijk middel. Door aan te sluiten bij authentieke 'bumpy moments' uit de praktijk, maken ze zichtbaar wat anders vaak impliciet blijft. Ze kunnen docenten helpen om stil te staan bij hun eigen handelen, van elkaar te leren en gezamenlijk nieuwe handelingsperspectieven te ontwikkelen. Misschien is dat wel de kern: onderzoekend vermogen ontstaat niet alleen door te doen, maar vooral door samen te kijken, te bevragen en betekenis te geven aan wat we doen. En dit juist op de momenten dat we het even niet weten. Wil je meer weten over het instrument of meedenken over dit soort onderwerpen, neem dan zeker contact met ons op! ■

- DR. BELINDA OMMERING – SENIOR ONDERZOEKER, LECTORAAT ONDERZOEKEND VERMOGEN, HOGESCHOOL UTRECHT
- ANKE CEELLEN-MEEVISSSEN MSC MA - DOCENTONDERZOEKER TEAM PRACTORATEN EN ONDERZOEKEND WERKEN, CURIO
- JILL ENGELN MED, DOCENT-ONDERZOEKER EXPERTISECENTRUM SINTLUCAS
- SANNE VAN DEN HOUT-KEETELS, MSC – DOCENT-ONDERZOEKER, EXPERTISECENTRUM, SINTLUCAS

Referenties

- > Heikkilä, M., Hermansen, H., Iiskala, T., Mikkilä-Erdmann, M., & Warinowski, A. (2023). *Epistemic agency in student teachers' engagement with research skills*. *Teaching in Higher Education*, 28(3), 455–472.
- > Munneke, L. (2024). *Moedige ruimte maken: onderzoekend vermogen als essentiële competentie in werken aan complexe opgaven*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- > Munneke, L. (2024). *Over de sandwich en de satéprikker: onderzoekend vermogen als kerncompetentie van onderwijsprofessionals*. *Tijdschrift OnderwijsPraktijk Studies*, 2. [DOI: 10.54657/TOPS.14349](https://doi.org/10.54657/TOPS.14349)
- > Ommering, B. W. C., & Munneke, E. L. (2025). *Balancing education, research and practice in Dutch universities of applied sciences: A conceptual and contextual exploration*. *Discover Education*, 4(1), 1–13. doi.org/10.1007/s44217-025-00973-x
- > Ommering, B., Wagemakers, S., Van der Want, A., & Van Kuijk, M. (2023). *Het belang van onderzoekend vermogen van hbo-docenten voor toekomstbestendig hoger onderwijs*. *Vaktijdschrift Profiel*, 7, 16–20.
- > Van den Boom-Muilenburg, E., & Ommering, B. W. C. (2025). *Het samenspel tussen samenwerking en kennis voor duurzame onderwijsverandering*. *Vaktijdschrift Profiel*, 4, 26–30.
- > Van der Want, A., Van Kuijk, M. J., Ommering, B. W. C., & Wagemakers, S. (2025). *Zo kan onderzoekend vermogen van hbo-docenten groeien*. *Vaktijdschrift Profiel*, 4, 16–19.